

A magyar aknászpók (*Nemesia pannonica* Herman, 1879) újabb előfordulása Magyarországon

Szmatona-Túri Tünde¹ és Vona-Túri Diána²

¹ Mátra Erdészeti, Mezőgazdasági és Vadgazdálkodási Szakképző Iskola és Kollégium
3232 Mátrafüred, Erdész út 11, e-mail: turitunde@freemail.hu; tel: 06/706060493

² Eötvös József Középiskola, 3360 Heves, Dobó út 29

Összefoglaló: Kutatásunk célja a Sár-hegy pókfaunisztikai felmérése és a területen zajló természetvédelmi kezelések hatásának vizsgálata a pókfauna összetételére. Gyűjtéseinket egy kezelt és egy kezeletlen lejtősztyeppre téren végeztük, mely során találtunk rá hazánk egyetlen aknászpók fájára, a szubmediterrán elterjedésű magyar aknászpókra (*Nemesia pannonica*). Összesen 59 egyed került elő, melyből 48 gyepterületéről származik. A fajra jellemző két aktivitási csúcs eredményeinkben is megmutatkozik. A legtöbb egyed jelenléte az áprilisi, illetve a szeptemberi gyűjtések során volt kimutatható. A nyár folyamán nem sikerült egyedeket begyűjtenünk, mert fajra jellemző tulajdonságuk, hogy nyáron aktivitásuk csökken. A kezelt területeken megfigyelhető nagy egyedszám arra utal, hogy a gyepterületek és azokból eredő tényezők kedvező hatással vannak a faj gyakoriságára. A Sár-hegyen élő magyar aknászpók és a többi védett faj fennmaradása az élőhelyek állapotának megőrzésével valószínűsíthető meg. Munkánk a természetvédelmi beavatkozások megfelelő ütemezéséhez elengedhetetlen.

Kulcsszavak: védett faj, természetes és természet-közeli élőhely, természetvédelmi kezelés, aktivitási csúcs.

Bevezetés

Hazánk 725 pókfaja (Samu & Szinetár 1999) közül 15 szerepel a védett fajok között. Védelmük legfőbb módja a természetes, illetve természet-közeli élőhelyek fenntartása és visszaállítása. (internetes hivatkozás 1). Jelenlegi munkánkban a legmagasabb eszmei értékű (10 ezer Ft) pókfaj, a magyar aknászpók (*Nemesia pannonica*) újabb előfordulásáról számolunk be a gyöngyösi Sár-hegyről, ahol az élőhelyek fenntartása gyepterületi eljárással valósul meg. A területeket bozótirtás után szárzúzással, majd kaszázással kezelik. A kutatásunk elsődleges célja volt a terület pókfaunisztikai felmérése és a természetvédelmi kezelések hatásának vizsgálata a pókfauna összetételére. A madárpókokkal ro-

konságban álló *Nemesiidae* család egyetlen magyarországi képviselőjét Herman Ottó írta le egy Zimonyban talált egyed alapján 1879-ben. Korábbi irodalmak (Chyzer & Kulczynski 1918, Kolosváry 1935) eddig nem szolgáltatottak adatot mátrai előfordulásáról, csak a Dunántúlról kerültek elő adatok. Legnagyobb állománya a Szársomlyón (Villányi-hegység) található (Loksa 1983, 1984, 2002; Szinetár & Lajos 2000; Lajos & Vadkerti 2004). A faj ezen kívül előfordul Cserkúton (Kolosváry 1935), a budai Sas-hegyen (Balogh 1935, Samu & Szinetár 1996), Litéren és Vilonyán (Nyugat-Mezőföld) (Kasper 1998), Belsőbárándon (Kelet-Mezőföld) (Szinetár 2008) (internetes hivatkozás 2), Nagykovácsiban (Pilis) (Samu 2007), illetve a Dráva mentén (Szinetár 1998). A középhegységek déli fekvésű sziklagyepjeiben és karsztbokor-erdőiben gyakori magyar aknászpók talajba ásott, csapóajtóval ellátott függőleges tárnákat készít. Csak a hím egyedek hagyják el a járatukat, tavasszal és ősszel a nőtények keresésére indulnak. A nőtény egyedek egész életüket tárnáikban töltik, így begyűjtésük talajcsapdával nem lehetséges (Loksa 1984). Az éjjel aktív hímek tárnáikban várnak áldozatukra vagy a járat közelében vadásznak.

Módszerek

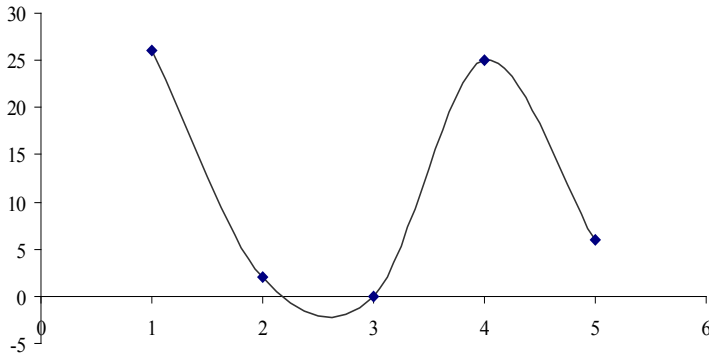
A Sár-hegy a Mátra-hegység 500 m magas, déli fekvésű peremhegye. 1975-ben természetvédelmi területnek nyilvánították. Két mintavételi területről, egy kezelt (Dobóci-lapos) és egy kezeletlen (Nyárjas-rét) pusztafüves lejtősztyeppről (*Pulsatillo-Festucetum-rupicolae*) sikerült kimutatni a magyar aknászpókot. A Dobóci-lapos egy szálfüves sztyepprét, peremi részén árvalányhajas erdősztyeppel (*Stipetum stenophyllae*). Területe hozzávetőleg 12 ha. A kezelések hiánya miatt cserjésedett Nyárjas-rét megközelítőleg 1 ha terjedelmű. Gyűjtéseinket 2007 és 2010 között végeztük duplaedényes talajcsapdával. Többel lazán fedett 10 cm átmérőjű, műanyag poharakat használtunk. A kijelölt gyűjtőhelyen mintaterületenként 4–4 minta begyűjtésére került sor. Egy minta 3 csapdából állt. A csapdasorok a folt szegélyétől 3 m távolságra, egymástól, pedig egyforma távolságra lettek kihelyezve. A csapdákat 48 óránként ürítettük. A területen előforduló egyéb védett fajokra való tekintettel, csak élvező csapdák kerültek kihelyezésre. A begyűjtött egyedek konzerválása 75%-os etil-alkohollal történt. A faj azonosítását sztereomikroszkóp segítségével, Loksa (1969) határozója alapján végeztük. A begyűjtött egyedek az Eszterházy Károly Főiskola Állattani Tanszék gyűjteményében vannak elhelyezve.

Eredmények

A mintavételezés során 2 juvenilis és 57 adult hím magyar aknászpók került elő. A begyűjtött anyag nem tartalmazott nőstényeket. A legtöbb egyedet az áprilisi, illetve a szeptemberi mintákból mutattuk ki, viszont az augusztusi gyűjtések során egyetlen egyed sem került a csapdákbá. Áprilisban 26, szeptemberben 25, októberben, pedig 6 adult egyedet sikerült begyűjteni. A juvenilis egyedek kizárólag júniusban jelentek meg. A kimutatott egyedek 81 %-a, avagy 48 egyed gyepkezelt területről származik (1. táblázat).

1. táblázat. A magyar aknászpók egyedszáma a kezelt és kezeletlen területeken a gyűjtési időszakok során.

Gyűjtési hely / Gyűjtési idő	2007 október	2008 június	2008 augusztus	2009 április	2010 szeptember	Összes egyedszám
Kezelt rét	6	2	-	19	21	48
Kezeletlen rét	-	-	-	7	4	11
Összes egyedszám	6	2	-	26	25	59

1. ábra. A magyar aknászpók két aktivitási csúcsa a vizsgált területeken. Magyarázat: Vízszintes tengely: gyűjtési időszakok: 1.) áprilisi gyűjtés, 2.) júniusi gyűjtés, 3.) augusztusi gyűjtés, 4.) szeptemberi gyűjtés, 5.) októberi gyűjtés. Függőleges tengely: begyűjtött egyedszám.

2. táblázat. A két aktivitási időszakra jellemző kezelés módja és abból adódó gyepszerkezet magassága, illetve a gyűjtés hossza a kezelt területen.

Kezelt terület jellemzői / Aktivitási időszak	Tavaszi aktivitási időszak	Őszi aktivitási időszak
Kezelés módja	A terület egyik felén szárazzás másik felén kaszálás	kaszálás
Alacsony gyepszerkezetre eső csapadék száma	3	2
Magas gyepszerkezetre eső csapadék száma	1	2
Gyűjtési időszak hossza	12 nap	10 nap

Értékelés

A magyar aknászpók előfordulása a Sár-hegyen nem meglepő. Az alföld felé nyitott, különleges biogeográfiai helyzetnek köszönhetően a kontinentális pusztai fajok és a heglábperemi elemek keverednek (internetes hivatkozás 3). Ennek köszönhetően változatos élővilág alakult ki, ahol sok védett faj talált élőhelyre. Az augusztusi gyűjtések során nem sikerült egyedeket kimutatni, mivel a magyar aknászpók a nyári időszakban, a környezeti feltételek miatt (Lajos & Vadkerti 2007) nyugalomba vonul és lezárja tárnáit (Loksa 1984). A faj első szaporodási időszaka márciusban kezdődik (Lajos & Vadkerti 2007), ennek köszönhető az általunk tapasztalt nagy, áprilisi egyedszám. Juvenilis egyedeket csak a júniusi mintákban találtunk, mert a petékből való kikelés júniusra tehető (Lajos & Vadkerti 2007). A gyűjtések során tapasztalt magas, őszi egyedszám jelzi a második, szeptemberi ciklus kezdetét (1. ábra). Eredményeink igazodnak Lajos és Vadkerti (2007) feltevéséhez, mely szerint a fajnak egy évben két szaporodási időszaka van. Vizsgálataink során a két aktivitási időszakban kimutatott egyedek száma között nem volt jelentős különbség, azonban a kezelés módja és a kezelésből adódó gyepszerkezet magasság, illetve a gyűjtés hossza változó volt (2. táblázat). A kezelt és a kezeletlen területen az egyedek száma nagymértékben eltért. A kezelt réten az egyedszám minden mintavételezés során nagyobb volt, mint a kezeletlen területen. Az októberi és júniusi gyűjtések alkalmával

csak a kezelt rétről mutattunk ki egyedeket. A kezelésekből adódó változások, mint a gyepszerkezet magasság változása, a növényzeti struktúra átalakulása és a cserjeborítottság csökkenése hatással van a faj gyakoriságára. A kezelések az élőhely olyan állapotban való fenntartását biztosítják, mely a magyar aknászpók fennmaradásához szükséges. Összegzésként elmondható, hogy a magyar aknászpók észak-kelet magyarországi előfordulása első alkalommal bizonyított. A fajra jellemző két aktivitási csúcs a vizsgált területen megfigyelhető. A természetvédelmi kezelések kedvező hatással vannak az egyedszám alakulására, ezért a faj megóvásának egyik módja az élőhelyek fenntartása és helyreállítása. A természetvédelmi kezelések megfelelő ütemezése érdekében elengedhetetlen a területek további kutatása, melyek a fajok környezeti igényeit és életmódját tárják fel. Ennek tükrében további vizsgálatokat tervezünk a Mátra-hegység rétején.

*

Köszönetnyilvánítás – Köszönettel tartozunk Túrinné Kiss Magdolnának, Varga Jánosnak, Dudás Györgynek és a Mátra Tájvédelmi Körzet dolgozóinak munkánkban nyújtott segítségükért.

Irodalom

- Balogh, J. (szerk.) (1935): *A Sas-hegy pókfaunája. – Faunisztikai, rendszertani és környezettani tanulmány.* Sárkány-Nyomda Rt. Budapest, 60 pp.
- Chyzer, K. & Kulczynski, L. (1918): Ordo Araneae – In: *A Magyar Birodalom Állatvilága III. Arthropoda.* Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 8–29.
- Herman, O. (szerk.) (1879): *Magyarország pók-faunája.* III. kötet. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 291–293.
- Internetes hivatkozás 1. Szinetár, Cs. & Samu, F. Védett pókok Magyarországon. http://www.nki.hu/arachnol/vdett_pkok.html
- Internetes hivatkozás 2. Szinetár Cs. Kutatási jelentés http://pannongyep.hu/dok-letolt/LIFEBelsobarand_Pokok_SzCs2008hu.pdf
- Internetes hivatkozás 3. Molnár, T. A gyöngyösi Sár-hegy. <http://www.berze-nagy.sulinet.hu/sar/>
- Kasper, Á. (1998): Adatok Litér és környéke pókfaunájának (*Araneae*) ismeretéhez. – *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* **13**: 137–138.
- Kolosváry, G. (1935): Die Spinnenbiosphäre des ungarländischen Pannonbeckens, III. – *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* **5**: 134–144.
- Lajos, L. & Vadkerti, E. (2004): Contributions to the ground-dwelling spider fauna (Araneae) of Villányi-Hills. – *Somogyi Múzeumok Közleményei* **16**: 301–312.

- Lajos, L. & Vadkerti, E. (2007): A magyar aknászpók (*Nemesia pannonica* Herman, 1879) szezonális- és társulás-preferencia vizsgálata a Szársomlyón. – *Natura Somogyiensis* **10**: 127–033.
- Loksa, I. (1969): Pókok I.– Araneae I.– In: *Magyarország Állatvilága (Fauna Hungariae)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 133 pp.
- Loksa, I. (1983): Adatok a magyar aknászpók (*Nemesia pannonica* Herman) életmódjának ismertetéhez. – *Állattani Közlemények* **70**: 49–52.
- Loksa, I. (1984): A magyar aknászpók (*Nemesia pannonica* Herman) autoökológiája összevetve más *Nemesia* fajokéval. – *Egyetemi Doktori Értekezés*. Budapest. 58 pp.
- Loksa, I. (2002): Újabb megfigyelések a *Nemesia pannonica* Herman, 1879 biológiájához (Arachnida: Nemesiidae). – *Folia Comloensis* **11**: 87–92.
- Samu, F. & Szinetár, Cs. (1999): Bibliographic check list of the Hungarian spider fauna. – *Bulletin of the British Arachnological Society* **11**.
- Samu, F. (2007): Pókok szünbiológiai kutatása az ember által befolyásolt tájban. *Akadémiai Doktori Értekezés*. MTA Növényvédelmi Kutatóintézet. Budapest. pp: 55–70
- Szinetár, Cs. & Samu, F. (1996): A Budai Sas-hegy pókfaunájának állapotfelmérése. Előzetes eredmények. *Magyar Biológiai Társaság XXII. Vándorgyűlése*, Gödöllő. pp. 58.
- Szinetár, Cs. (1998): A Dráva mente pókfauna (*Araneae*) kutatásának faunisztikai eredményei. - A Dráva mente állatvilága II. – *Dunántúli Dolgozatok Természettudományi sorozat* **9**: 97–110.
- Szinetár, Cs. & Lajos, L. (2000): A Szársomlyó pókfaunisztikai (*Aranea*) kutatásának eredményei. – *Dunántúli Dolgozatok Természettudományi sorozat* **10**: 127–138.

The newer occurrence of the hungarian miner spider (*Nemesia pannonica* Herman, 1879) in Hungary

Tünde Szmatona-Túri¹ and Diána Vona-Túri²

¹ *Mátra Forestry, Agricultural and Game management Secondary School
11 Erdész Street Mátrafüred 3232, e-mail: turitunde@freemail.hu*

² *Eötvös József Secondary School
29 Dobó Street Heves 3360*

The aim of our research was the assessment of the Sár-hegy from a spider faunistic point of view, and to examine the effect of the nature conservation treatments taking place at the area in connection with the spider fauna. We carried our gatherings out on a treated and on an untreated slopesteppemeadow, course of which we have found the only species of miner spider in Hungary, the sub-Mediterranean spreading hungarian miner spider (*Nemesia pannonica*). 59 individuals have been found, from which 48 pieces originated from turf managed area. The species-specific two activity peak can be seen in our results. The presence of most of the individuals could be detected during the gatherings in April, and in September. During summer we didn't manage to collect any individuals, their activity decreases at that time, because of their species-specific characteristics. The large number of individuals can be seen on the treated areas, indicates, that turf treatment, and the factors arising from turf management have a positive impact on the frequency of the race. The survival of the hungarian miner spider living in Sár-hegy, and other protected species is feasible by the preservation of the conditions of habitats. Our work is indispensable to schedule nature conservation interventions properly.

Keywords: Protected species, natural and close to nature habitats, nature conservation treatment, activity peak.